

Nijs oet Toen

Het was een natte winter en dat is te zien aan de stand van de vijver. In oktober stond hij nog zo goed als leeg en nu al een paar maanden zo hoog dat het water het bruggetje nagenoeg raakt. De sloot tussen de Hoofdweg en de tuin staat net zo hoog. Het pad tussen sloot en vijver lijkt wel een dammetje. Een apart beeld. Toch verwacht ik dat eind mei de vijver weer ruim 1 meter lager staat. We zullen zien.

Kop op de grond

Zo'n grote fluctuatie is niet goed voor de tuin en zeker niet voor de rode beuk. Voor de Kievitsbloem is het juist prachtig, die komt uit zo'n milieu langs de rivieren. Door het koude water blijft de grondtemperatuur langer laag en gaan grassen later groeien, hier profiteert de Kievitsbloem van. Nu, begin maart, beginnen ze te groeien, liggen met de bloemknop nog op

de grond en komen straks wanneer het warm wordt omhoog om half maart, begin april met hun bloemen te pronken. Allemaal in Domies Toen te volgen.

Reservevoedsel

De eerste hommels zagen we rond 11 februari. God zij dank nog geen vorst meer gehad. Vorig jaar waren ze ook vroeg maar een week later was het weer even winter en dit patroon herhaalde zich in maart. 2023 was een heel slecht hommelsjaar. Ik verwacht dat het komend jaar beter wordt. De ko-

ninginnen hebben nu de kans gehad een nest te bouwen en daarin reservevoedsel op te slaan voor de moeilijke tijd. Binnenkort zullen de eerste werksters geboren worden en dan gaat het hommelleven pas echt goed van start.

Vermomming

Het mooie van het uitblijven van vorst is dat de eerste bloemen goed hebben kunnen bloeien en dus het insectenleven van stuifmeel en nectar hebben kunnen voorzien. Als het goed is zien we dan in april en de rest van het jaar weer talrijke hommels. Maar let goed op, het zijn soms zweefvliegen die zich vermomd hebben als hommels. Hommels hebben duidelijk twee antennes op de kop, zweefvliegen hebben deze niet of twee hele korte maar dan moet je goed kijken.

Insecten en planten

Het thema van de botanische tuinen van dit jaar is Insecten en Planten. Wij hopen hier volop aandacht aan te gaan besteden met onze activiteiten en een nieuwe publicatie. Zie de agenda op pagina 3 en houd de website in de gaten.

Het wordt zo weer een uitdagend jaar. De tuin op orde krijgen, de aanleg van een nieuwe trap/pad door de kuil. En vooral: wat gaat het weer doen?

JanJaap Boehlé

Vermomde zweefvlieg op roos

Hommel op holwortel

Groene eierkoek

In 2018 ontdekte historicus en archivaris Redmer Alma in een archief in Emden het kookboek van Occa Ripperda.

Opperhofmeesteres

Occa Johanna Ripperda (Farmsum, 1619 – Stockholm, 1686) was een adellijke vrouw uit de Ommelanden van het geslacht Ripperda. Van 1671 tot haar dood was ze opperhofmeesteres van de Zweedse koningin-weduwe Hedwig Eleonora. Dit betrof de hoogste functie aan het hof van de vorstin, die destijds als de machtigste heerser van Noord-Europa werd beschouwd.

Ramsballen

Occa verzamelde tijdens haar leven in een persoonlijk kookboek meer dan 1000 recepten die zij zelf maakte. Ze geven een goed beeld van wat de adel in Noord-Europa in de 17e eeuw at. Zowel Hollandse wafels, Groninger pannenkoeken en poffert, als pastei met eland zijn te vinden in dit kookboek. Daarnaast zijn er diverse recepten met ingrediënten die typisch zijn voor die tijd zoals beverstaart, ramsballen, hanen-

Foto: Angelika Lukas

kammen, kraanvogels, zwanen en leeuweriken.

Angelika Lukas, onze rondleidster eetbare planten, maakte de groene eierkoek, die eigenlijk meer een soort omelet is. 'Het smaakt fris, groen, sappig, we vonden het een heerlijk gerecht! Zeker met vers zelfgebakken brood.' Zij gebruikte eetbare planten uit eigen tuin en uit het bos: naast gekoch-

te lente-ui en peterselie, waren dat zevenblad, brandnetel, kleefkruid, daslook, paardenbloem en veldkers.

Recept 648

Tussen haakjes de bewerking van Angelika Lukas.

Een groene kruidkoek te maken. Neem wat lente-ui, peterselie, vrouwenmunt, kervel, venkel, spinazie, melisse en boerenwormkruid. Hak alles heel klein en pers het vocht eruit (*dep droog*). Doe hierbij tien (*zes*) eieren met de helft van het eiwit (*alle dooiers*) en de helft van een kwart kan slagroom (*ca 160 ml*), suiker (*weggelaten*), nootmuskaat en weinig zout. Doe boter in een pan en roer alles goed door elkaar

als een roerei. Bak het aan beide zijden. (*op laag vuur garen. Let op dat het niet te bruin wordt aan de onderkant. Met behulp van een bord omkeren en verder laten garen.*) Dien het op in mootjes. *Annette Broekhuizen, met medewerking van Redmer Alma en Angelika Lukas*

Activiteiten in 2024

Dit jaar veel activiteiten rond het thema Planten en Insecten.

Kijk voor het volledige programma op de [website](#).

Vrijdag 15 maart: NL Doet; we gaan aan de slag met allerlei klussen in de tuin. Alle handen zijn welkom.

Zondag 24 maart: rondwandeling langs stinzenplanten met Heilien Tonkens. Start 14.00 uur.

Zaterdag 20 april: Feestelijke opening van het seizoen. Om 14.00 uur een optreden van Orpheus Eenrum, met een verrassing en aansluitend een rondwandeling met Jan Jaap Boehlé langs stinzenplanten en insecten.

Zondag 24 april: flierefluiten voor kinderen. Maak van bamboe je eigen muziekinstrument. Start 14.00 uur.

Zondag 23 juni: Insectendag. Het Linnaeus Trio speelt 'Entomophonia!', een concert vol insectengeluiden. Aanvang 12.00 uur. JanJaap Boehlé gaat met geïnteresseerden op zoek naar insecten in de tuin en we verwachten dan het boekje 'Insecten ontdekken in Domies Toen' te kunnen aanbieden aan wethouder Arjen Nolles.

Stinzenflora-monitor

In 2015 namen Willem van Riemsdijk en Trudy van Riemsdijk-Zandee het initiatief voor de Stinzenflora-monitor. Het echtpaar spant zich sinds hun pensionering met veel energie in voor het behoud van Fries erfgoed. Met de Stinzenflora-monitor zetten zij stinzenplanten als groen erfgoed stevig op de landelijke kaart. Het is een inspirerende website voor bezoekers van parken en tuinen met een historische stinzenplantenvegetatie.

Lustwaranda

In 2021 werd de redactie van de website overgedragen aan It Fryske Gea, Landschapsbeheer Fryslân, Stichting Martenastate en de stinzenplantenskundige Heilien Tonckens. Domies Toen kreeg toen een uitnodiging om informatie te geven aan de Stinzenflora-monitor.

Stengelloze sleutelbloem

Blauw druifje

In totaal zijn 15 locaties in Friesland (9), Groningen (4) en in Noord-Duitsland (2) aangesloten bij. Allemaal locaties die voldoen aan de definitie van een noordelijke Lustwarande (= een heerlijk oord). Dit geldt voor gebouw en groen en zeker voor de aanwezigheid van een groot aantal stinzenplanten.

De stinzenplanten die worden gemonitord komen van de lijst van de Friese florist D.T.E. van der Ploeg (1919 - 2006). Het zijn 18 stinzenplanten die al eeuwenlang op historische plekken in de noordelijke regio voorkomen.

Kalender

Het seizoen voor de stinzenplanten duurt helaas niet lang maar de kalender op de Stinzenflora-monitor laat zien wat u aan bloeiende stinzenplanten kunt verwachten wanneer u naar Domies Toen of

naar een van de andere deelnemende tuinen komt.

In botanische tuin Domies Toen groeien veel meer stinzenplanten dan de achttien soorten die op de Stinzenflora-monitor staan vermeld. De tuin heeft zelfs de groot-

Lenteklokje

ste collectie stinzenplanten van het noorden. U kunt op de website van Domies Toen onder 'Kijk hier hoe Domies Toen er op het moment uit ziet' zien wat er nu bloeit.

Via onze webshop en in boekhandel Godert Walter in Groningen is het boekje Stinzenplanten ontdekken in Domies Toen te koop. Hiermee krijgt uw bezoek nog meer diepgang.

Dick Bakker, correspondent voor de Stinzenflora-monitor namens Domies Toen

Een poppenkast in Domies Toen

In de insectentuin staat een kweekkast waarin je heel mooi het proces van rups tot vlinder kunt volgen. In onze 'poppenkast' leven koolwitjes.

Het kweken van vlinders kan vanaf maart tot en met september. Er is een kweekset nodig en je moet zorgen voor voedsel. Als je een kweekset aanschaft zit er voedsel voor de rupsen bij zodat ze meteen goed kunnen groeien. Rupsen zijn vreselijk kieskeurig: ze lusten vaak maar enkele soorten planten. Deze planten noemen we waardplanten, ze zijn onmisbaar in een vlindervriendelijke tuin. Als de rupsen voldoende energie en gewicht hebben, gaan ze op hun kop hangen en spinnen ze een kristalachtige cocon om zich heen: de poppen.

In de laatste fase ontpoppen ze zich tot prachtige vlinders. We laten ze een paar dagen in de poppenkast om ze goed te kunnen bekijken maar vooral om ze eitjes te laten leggen, dan pas worden ze vrijgelaten. En dan begint dit wonderlijke proces opnieuw!

Annette Broekhuizen, met dank aan Dick Wiebenga

Loopneuzen en rode ogen

De hazelaars en elzen staan in bloei. Met een beetje zon en wind gaat het stuifmeel, ook wel pollen genoemd, de lucht in. Dat betekent dat het pollen- of hooikoortsseizoen is aangebroken. De regen kan de lucht wel schoonspoelen, maar dan moet het flink regenen en ook tussen de buien door kan een klein zuchtje wind de pollen weer verspreiden. Ook andere vroege bloeiers, zoals essen, wilgen en iepen laten hun pollen los. Taxussen en een aantal andere coniferen geven zulke grote wolken pollen af dat het lijkt of er rook vanaf komt. Ze worden dan ook wel 'rookbomen' genoemd.

Lichte pollen

Pollen zorgen voor de bestuiving van planten. Er zijn zwaardere en lichtere soorten. Het grootste deel

Bloeiende hazelaar

van de pollen valt op de grond. Lichte pollen worden door de wind meegenomen en leggen daarmee lange afstanden af. Slechts een klein deel bereikt andere planten voor bestuiving. Doordat zoveel

Bloeiende taxus

Bron: Wikimedia Commons

pollen verloren gaan, produceren de bijbehorende planten extra veel pollen om de kans op bestuiving te vergroten. Mensen met een pollenallergie hebben meestal last van deze lichte, stoffige pollen. De ene persoon is er gevoeliger voor dan de ander.

Zware pollen

Zware pollen kunnen niet door de wind worden meegeblazen en moeten daarom door insecten worden overgedragen om andere planten te bestuiven. Deze 'ontvangende' planten leveren voedzame pollen voor de insecten om te eten en in ruil daarvoor dragen die een deel van de pollen rechtstreeks naar andere bloemen over.

Omdat de pollen niet verloren gaan, is dit efficiënter dan de windbestuiving bij lichte pollen.

Irritante pollen

Bij een allergie voor pollen, ook wel hooikoorts genoemd, treedt er na het inademen van stuifmeel (lichte pollen) dat vrij rondzweeft in de lucht, een allergische reactie op aan onder andere de luchtwegen. Gevolg: tranende ogen, rode ogen, niezen en een loopneus. Een pollenallergie is meestal heel specifiek. De soorten pollen verschillen per gewas en worden per persoon anders ontvangen.

Verscheidenheid aan pollen

Helaas is het niet afgelopen als de elzen, hazelaars, taxussen en wilgen zijn uitgebloeid. Al snel volgen es, iep en berk, daarna populier, eik en plataan en dan beginnen ook straatgras en andere grassen te bloeien.

Jan Willem Zwart

Bertje Jens

Afgelopen 2 jaar exploiteerde Nelske Elzer het tuincafé Bertje Jens. Dit tot onze grote tevredenheid, we hadden een prima samenwerking. Nelske is gestopt maar Bertje Jens niet. Polly Brante, echtgenote van Raul, de ciderman, neemt het over. De formule blijft gelijk, met heerlijke lunches en taart, en natuurlijk ook cider.

Polly heeft al lang een cateringbedrijf en dus ook de nodige ervaring in lekker koken en bakken. We hebben dan ook alle vertrouwen in de samenwerking.

Bertje Jens is voorlopig open op zaterdag en zondag, van 11 tot 17 uur. Wie weet wordt dat in de toekomst nog uitgebreid. Voor contact cafebertjens@gmail.com